

Recenzii

Jean-Claude Larchet, **Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți**, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2003, 288 pagini.

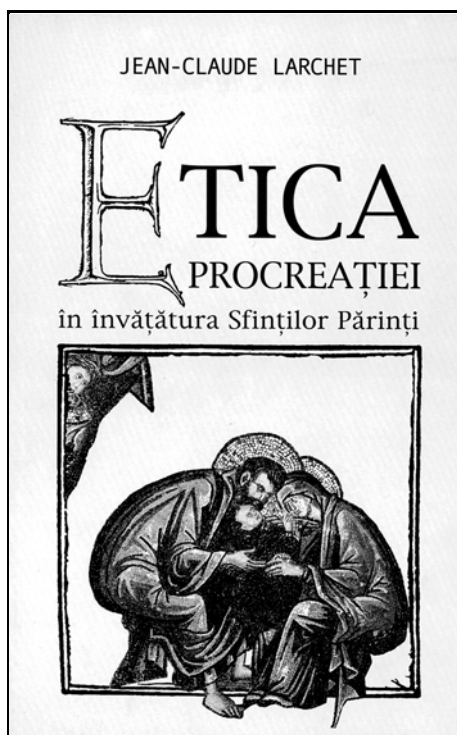
Jean-Claude Larchet este cunoscut cititorilor de carte de spiritualitate ortodoxă din România prin lucrările sale fundamentale pentru cunoașterea frumuseților credinței dreptmăritoare, printre care *Teologia bolii* (traducere din limba franceză de Pr. Prof. Vasile Mihoc, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 1997), *Terapeutica bolilor mintale* (traducere de Florin Sicoie, Editura Harisma, București, XXX), *Terapeutica bolilor spirituale* (în românește de Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001).

De această dată, publicului român îi este oferită o nouă lucrare a teologului francez – *Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți*, în traducerea Marinelei Bojin, de asemenea traducătoare consacrată a operei autorului menționat.

Lucrarea are o actualitate deosebită, constituind un răspuns mai mult decât avizat al teologiei ortodoxe asupra unor probleme fundamentale de bioetică și spiritualitate creștină cu care se confruntă lumea contemporană: sterilitatea, contracepția, avortul, statutul embrionului și manipulările genetice.

Față de aceste probleme ce confruntă, zbuciumă și divizează lumea contemporană, autorul propune răspunsul atât de viu, de practic, de actual și dătător de real progres al Sfinților Părinți. Pozițiile lor,

arată teologul francez, în afară de interesul lor istoric, oferă adesea puncte

de referință moderne, atât religioase, cât și nereligioase, noi orientări ale dezbatărilor, cărări nebănuite pentru cercetare (p. 11). Deși puțin cunoscută, antropologia patristică prezintă „un interes crucial

pentru reflecția etică modernă, care, în lipsă de referințe, întâmpină mari dificultăți în încercarea de a defini statutul embrionului; ea se vedește, de asemenea, importantă pentru emiterea de judecăți limpezi și fundamentale nu doar asupra avortului, ci și asupra tuturor practicilor (terapeutice, eugenice sau experimentale) care privesc embrionul sau foetusul uman” (p. 12-13).

Cel dintâi capitol analizează problema *sterilității*, din perspectiva spiritualității creștine. Precum subliniază autorul, „sterilitatea nu se prezintă numai ca o problemă medicală, ci, în primul rând, ca o problemă de natură spirituală” (p. 17), iar din acest punct de vedere învățătura creștină poate aduce un plus de lumină și înțelegere.

După ce fixează cadrele generale ale înțelegerii textelor Vechiului Testament privind problema sterilității, arătând că, în general, sterilitatea apare ca o nenorocire, în timp ce fecunditatea este înțeleasă ca un bine, un semn al bunăvoinței și binecuvântării dumnezeiești (p. 19), un dar al lui Dumnezeu (p. 21), un răspuns la rugăciunea adusă de om lui Dumnezeu (p. 22), autorul subliniază adevărul potrivit căruia „sterilitatea nu apare ca un fapt negativ decât într-o primă fază. Ea constituie o stare provizorie, care trebuie depășită, prin ea Dumnezeu manifestându-și atotputernicia, arătându-Se ca Cel ce poate să biruiască slăbiciunea și mărginirea firii. Căci adesea, tot așa și boala are menirea de a fi tămăduită în chip miraculos, și sterilitatea pare să nu aibă alt sens decât manifestarea harului lui Dumnezeu, Care poate s-o desființeze, de parcă tocmai cu acest scop a îngăduit-o El...” (p. 26). Dincolo de o viziune trupească, biologică, asupra sterilității, se arată că în cărțile cu un conținut duhovnicesc transpare o înțelegere simbolică a sterilității și a fecundității, care conduce la

o relativizare a sterilității biologice, dar, în schimb, duce la o exaltare a fecundității spirituale.

Sunt prezentate și interpretate, în continuare, texte fundamentale din scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur în care este „tâlcuită” porunca „*Nașteți și vă înmulțiți*” (Facere 9, 1). Sfântul Părinte dă o interpretare alegorică acestei porunci și propune adevărata depășire a ei, în plan spiritual. În neputință de a lăsa urmași biologici, porunca înmulțirii are sensul de chemare la creștere duhovnicească și înmulțire a virtuților (p. 41).

În cel de-al doilea capitol al lucrării, autorul ne familiarizează cu învățătura spiritualității ortodoxe privind *contracepția*. Din debut, se arată că Părinții se referă la contracepție în mod foarte discret. S-a remarcat faptul că mulți dintre ei păstrează tăcerea când e vorba despre această problemă, chiar atunci când contextul le oferă direct prilejul de a vorbi despre ea. Pe de altă parte, multe texte patristice sunt ambigue (p. 47).

Sunt prezentate apoi unele poziții care exclud total contracepția, poziții ale Părinților răsăriteni (Clement Alexandrinul, Iustin Martirul și Filosoful, Atenagora Atenianul, Origen, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Ioan Damaschinul), care socotesc procreația sau reproducerea adevăratul și ultimul scop al căsătoriei și al familiei. Dintre Părinții latini, care au susținut această idee sunt citați Minucius Felix, Lactanțiu, Sfântul Ieronim, Sfântul Ambrozie al Milanului, Fericitul Augustin, Cezar de Arles și papa Grigorie cel Mare.

Următoarea secțiune este dedicată înregistrării „pozițiilor compatibile cu practicile anticoncepționale”, nu în sensul permisiunii acestora, cât mai ales al adopțării unei poziții mai flexibile și tolerante, dar fără a abdica de la principiile majore, al unor nuanțări ale curentului

rigorist, în lumina unor considerații mai practice (p. 79), al tratării cu iconomie a problemei și ținând cont de slăbiciunea omenească. La baza acestei concepții stă interpretarea duhovnicească, nu literală și fizică a poruncii din Facere 9, 1. Astfel, procreția nu mai apare ca unica justificare a căsătoriei, nici ca principala ei rațiune de a fi. Autorul identifică, conform viziunii pauline (I Cor. 7, 1-9) și a scrierilor Sfântului Ioan Gură de Aur, ca scopuri ale familiei: ferirea de păcatul desfrânării și sporirea duhovnicească reciprocă a soților. Tot în acest context, aflăm ample și largi referințe privind convingerea și înfrânarea conjugală.

Sintetizând, teologul francez, se referă la cele două mari curente: cel rigorist și cel flexibil, arată că prima perspectivă, prin rigoarea ei, nu îngăduie să se piardă din vedere scopul primordial și firesc al sexualității, care este procreția și nici relația originară dintre plăcerea sexuală și acest scop anume. Ea ferește astfel de riscurile și deviațiile la care poate ajunge o viață sexuală care ar fi cu totul desprinsă de această finalitate, care ar refuza aprioric, din egoism, să dea naștere unui copil, și care ar face din plăcere, la modul absolut, un scop primordial și exclusiv (p. 99). Cea de-a doua perspectivă, subliniază autorul, „nici nu ignoră, nici nu neagă în chip fundamental principiile exprimate de cea dintâi, dar se arată mai atentă la slăbiciunile și neputințele celor care nu sunt în stare să urmeze calea pe care, în mod tradițional, Părinții o socotesc desăvârșită. Ea subliniază faptul că sexualitatea în cadrul căsătoriei are menirea de a rezolva tensiuni care pot primejdi viața personală, conjugală și familială și chiar pe cea spirituală. Pentru aceasta admite legăturile sexuale ale soților chiar dacă ele nu au drept finalitate procreția. Această toleranță însă este însoțită de îndemnul ca soții să-și recunoască slăbi-

ciunea și nedeșăvârșirea, păstrând în suflet un sentiment de căință și încercând mereu să se înfrâneze prin stăpânire de sine și păstrarea măsurii. Numai printr-o asemenea atitudine sexualitatea conjugală se poate conforma exigentei absolute a castității, adică să se petreacă în totală curăție, în chip nepătimaș. Pentru toți Părinții este esențial faptul ca bărbatul și femeia să nu se împreuneze niciodată mânați de dorință și să nu aibă niciodată drept scop plăcerea pătimașă, în care, inevitabil, fiecare este tentat să-și trateze propria persoană sau pe a celuilalt ca pe un instrument al plăcerii, deci ca pe un obiect. Sexualitatea conjugală trebuie să se subordoneze întotdeauna respectului soților unuia față de altul și iubirii dintre ei, pe care de altfel o și exprimă, pe un anumit plan. Iubirea soților nu-și află ade-vărata împlinire decât atunci când se supune rânduielilor de viețuire duhovnicească și se înalță la Dumnezeu” (p. 100-101).

Capitolul al III-lea constituie o prezentare foarte documentată și clară a viziunii Sfinților Părinți privind *practica avortului*. Precum se arată din primele rânduri ale capitolului, referirile la avort ale Părinților Bisericii sunt numeroase. Din primele veacuri, mulți dintre Părinți și un număr de canoane sinodale au luat poziție împotriva acestei practici (p. 105).

Părinții răsăriteni, arată teologul francez, leagă păcatul avortului de porunca dumnezeiască „Să nu ucizi” (Ieșire 20, 15), care se referă nu numai la persoane mature, ci și la nou-născut, la făt și la embrion. Invocând numeroase texte din *Epistola lui Barnaba*, din scrierile lui Atenagora Atenianul, ale lui Clement Alexandrinul ale Sfântului Ioan Gură de Aur, ale Sinodului de la Elvira (303), ale celui din Ancira (314), ale Sinodului de la Lerida (524), ale Sinodului trulan (692), din *Nomocanonul lui Fotie* (secolul al IX-lea), din *Compendiul de canoane* al Sfântului Simeon Metafrastul

(secolul al X-lea) și din *Syntagma* lui Matei Vlastares, Jean-Claude Larchet arată că Părinții leagă practicile avortive de vrăjitorie, magie și prostituție, înfierându-le. Potrivit acestor texte, în fruntea căruia stă totuși *Canonul al doilea* al Sfântului Vasile cel Mare, avortul reprezintă violarea firii, prin întreruperea procesului nașterii, lipsă de iubire de oameni, egoism, lipsă de credință în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, un pericol pentru sănătatea mamei și, în mod deosebit, omucidere, întrucât fătul este considerat „o ființă vie”, prețuită de Dumnezeu și rod al voinței Lui.

Largile cunoștințe psihologice și psihiatrice ale autorului se disting și de această dată, prin considerațiile pe care le face privind distincția între *embrionul format* și *embrionul încă neformat*, un adevărat răspuns asupra modului materialist și mecanicist în care medicina percepe, din nefericire, adeseori această problemă. Concepția pe care o pune în valoare autorul este cea a Părinților răsăriteni privind însufletirea imediată a ființei umane, adică faptul că Dumnezeu, încă din clipa concepției ei de către părinți, o înzestrează cu suflet, care are origine divină.

De mare valoare sunt nuanțările pe care le face autorul privind „drama” avortului: acrivie și iconomie, avort spontan și avort premeditat. Avortul este, așadar, o dramă din mai multe puncte de vedere. „Este o dramă pentru că implică moartea unei ființe care este deja o persoană umană. Este o dramă pentru că această moarte o afectează întotdeauna în mod profund pe mamă și produce un traumatism care, atunci când nu provoacă o suferință conștientă, rănește sensibilitatea profundă, marcându-i, adesea pentru totdeauna, inconștientul. Chiar și în cazul avortului voluntar, Biserica o socotește pe mamă nu doar vinovată, ci și

o victimă, primind-o în sânul său, mângâind-o, alinându-i rănilor sufletești, sprijinind-o și ajutând-o să înceapă o viață nouă” (p. 143-144).

Perspectiva aceasta asupra avortului ca și crimă sau omucidere este dezvoltată în capitolul următor, intitulat *Statutul embrionului*. Plecând de la poziția lui Aristotel și a medicinei antice, făcând ample referiri la scrierile lui Filon Alexandrinul, Tertulian, Lactanțiu, Fericitul Augustin (din mediul latin), Sfântul Efrem Sirul, Grigorie de Nyssa, Sfântul Chiril al Alexandriei, Procopie de Gaza și Sfântul Maxim Mărturisitorul, autorul susține ideea „embrionului format” asupra celei a „embrionului neformat”, a teoriei „însufletirii imediate” în favoarea celei a „însufletirii ulterioare”. Trupul și sufletul sunt făcute simultan (de Dumnezeu), precum arată Sfântul Ioan Damaschinul în a sa *Dogmatică* și de aceea avortul este atentat împotriva vieții și a Creatorului ei – Dumnezeu.

O abordare inedită în spațiul teologiei ortodoxe constituie capitolul privind „destinul postum al embrionului și fătului” în care se concluzionează că embrionul sau fătul uman, chiar și ucis, „continuă să trăiască și chiar să crească în veșnicie, potrivit unei alte modalități de a fi, până la maturizare, care-i permite să se împărtășească de bunătățile dumnezeiești” (p. 235). Chiar și ucis, el este ajutat de îngerul păzitor să-și împlinească vocația dată tuturor în *logosul* său, cum se exprimă Sfântul Maxim Mărturisitorul, însă nu mică va fi pedeapsa părinților ucigași găsiți nepocăiți.

Capitolul ultim al lucrării tratează problema *manipulărilor genetice*, din perspectiva creștină. Autorul ne înfățișează învățătura creștină privind natura umană și crearea omului după „chipul și asemănarea lui Dumnezeu” (Facere 1, 26-27), precum și implicațiile teologice și etice

ale acestora privind persoana și personalitatea umană. Cugetarea creștină – arată autorul – apără valoarea absolută a fiecărui om și se fundamentează pe mai mulți factori: 1) caracterul unic, care face ca ea să nu poată fi schimbată, nici înlocuită cu alta, ocupând în existență un loc pe care nici o altă persoană n-ar putea să-l ocupe, pierderea ei în această lume fiind ireparabilă, iar dacă ar fi împiedicată să vină la existență, locul ei ar rămâne pe vecie gol; 2) autonomia ei funciară, având o existență independentă și dotată cu liber arbitru; 3) transcendența sa – dată de dimensiunea ei spirituală – pe de o parte, în raport cu ființele de alt gen și specie, pe de alta, în raport cu determinările și condiționările naturii, în general; 4) deschiderea ei spre infinitul lumii dumnezeiești și capacitatea ei de a ajunge, prin har, la un mod de existență supranatural; 5) destinul spiritual singular la care este chemată și pe care poate să-l împlinească în orice moment; 6) relația ei intrinsecă și obiectivă cu Dumnezeu, ca și capacitatea de a participa, în chip conștient, cu voia sa și în deplină libertate la această relație; 7) atenția și iubirea, particulare și veșnice, pe care Dumnezeu le are față de ea (p. 260-261).

În finalul capitolului, autorul face o critică din perspectivă ortodoxă a procedeelelor de manipulare genetică a genomului uman și a clonării, pe care le socotește încercări de a concretiza fantasmă sau iluzii extrem de periculoase pentru viitorul ființei umane și a neamului omenesc.

Lucrarea se încheie cu o bogată bibliografie, incluzând opere fundamentale ale Sfinților Părinți răsăriteni și apuseni, izvoare canonice, juridice și liturgice, precum și numeroase studii moderne, medicale, psihiatrice și teologice privind tema analizată.

Putem socoti, astfel, lucrarea teologului francez unică în spațiul literaturii ortodoxe contemporane, un răspuns actual, dar fundamentat pe învățătura tradițională a Sfintei noastre Biserici, asupra unei probleme atât de importante cum este viața de familie, relația conjugală, scopul, finalitatea și adâncile ei semnificații, nu doar trupești, cât mai ales duhovnicești.

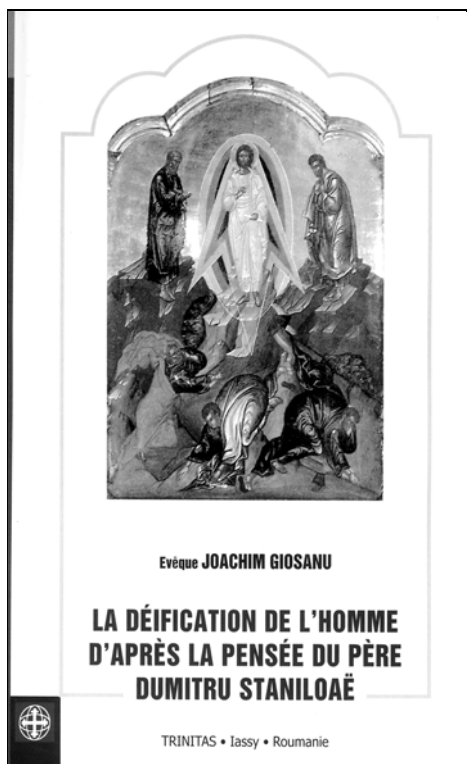
Sperăm ca prezentarea, chiar și în aceste câteva cuvinte, a unei lucrări de o astfel de valoare și actualitate, va îndemna la lectură, studiu și meditație, spre folos duhovnicesc și spre mântuire.

Când este vorba despre lucrări atât de importante și care abordează o problemă atât de actuală, de obicei se trece în plan secundar rolul traducătorului, datorită importanței învățăturilor prezentate de autor. Nu putem face însă acest lucru pentru că traducătoarea lucrării, Marinela Bojin, se dovedește și de această dată nu doar o mânătoare inspirată a limbii franceze și române, ci și o iubitoare de frumos duhovnicesc. Dacă prin traducerea lucrării *Terapeutica bolilor spirituale*, poate cea mai importantă lucrare a teologului francez, după inedita sa teză de doctorat *Despre Îndumnezeire la Sfântul Maxim Mărturisorul*, Marinela Bojin ne-a oferit o lucrare „pe limba vechilor cazanii”, de această dată pune în fața sufletelor noastre o lucrare de o acuratețe științifică, lingvistică și duhovnicească deosebită, pentru care merită aprecierea lectorului român.

Pr. Conf. Dr. Ioan C. TEȘU

Eveque JOACHIM GIOSANU, **La déification de l'homme d'après la pensée du père Dumitru Stăniloae**, volume imprimé avec la bénédiction de Son Eminence DANIEL, Métropolitte de Moldavie et Bucovine, TRINITAS, Iassy, 2003, 274 pages.

Pentru Ortodoxia românească, anul 2003 are multiple și adânci semnificații. În mod particular, este un an centenar, legat de viața și personalitatea celui ce a fost denumit „patriarhul teologiei ortodoxe românești contemporane” – Părintele Profesor Dumitru Stăniloae.

Tocmai pentru a marca aceste bogate semnificații, în întreaga Patriarhie Română, ca urmare a recomandărilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-au organizat sesiuni de comunicări, referate și conferințe, legate de viața și opera marelui teolog român.

Printre modalitățile de punere în valoare a importanței gândirii celui mai important teolog ortodox din veacul al XX-lea, se înscrie și publicarea unor monografii, volume omagiale, teze de doctorat și studii, menite să sublinieze și mai mult actualitatea și profunzimea învățăturii sale.

Una dintre aceste monografii o constituie și lucrarea Prea Sfinției Sale, Prea Sfințitului Ioachim Băcăuanul, Episcop-vicar al Episcopiei Romanului, lucrare intitulată **La déification de l'homme d'après la pensée du père Dumitru Stăniloae**.

Ea a fost prezentată ca teză de doctorat în teologie, în anul 1994, la Institutul „Saint Serge”, din Paris, sub îndrumarea a două personalități ale teologiei ortodoxe din Franța – Părintele Boris Bobrinskoy și Dl. Prof. Olivier Clément.

Lucrarea are o „poveste” emoționantă, legată de Părintele Dumitru Stăniloae și de aceea îl lăsăm pe Prea Sfințitul Părinte Episcop să ne-o împărtășească: „După ani și ani, a venit timpul când I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, m-a trimis să-mi aprofundez studiile de teologie la Paris (1990). Între altele, I.P.S. Sa mi-a spus: «*Mergi la Domnul Olivier Clément și spune-i că dorești să faci o teză de doctorat care să se intituleze **L'Église face à la modernité, point de vu orthodoxe** – Biserica în fața modernității, punct de vedere ortodox*». Așa am făcut, dar marele profesor mi-a spus: «*Într-adevăr, este un subiect de actualitate, dar ar fi mai interesant dacă ai prezenta personalitatea și gândirea teologică a Părintelui*

Stăniloae, pentru că este cel mai mare teolog ortodox al secolului al XX-lea, iar noi, occidentalii, îl cunoaștem foarte puțin». La sfatul teologului, am venit la București și m-am prezentat la Părintele Stăniloae. Era toamna lui 1991. Ca și alte dăți, m-a primit cu aceeași bucurie și aceeași bunătate angelică. După ce am evocat împreună numele teologilor ruși de la Institutul „Saint Serge” din Paris, pe care sfinția sa îi cunoștea foarte bine, i-am prezentat și scopul vizitei mele, acela de a încerca, sub îndrumarea lui Olivier Clément, să scriu o teză de doctorat despre unul sau mai multe puncte ale teologiei prea cucerniciei sale. M-a privit cu ochii întredeschiși și mi-a spus cu blândețea-i caracteristică: „Lăsați-mă să mor și după aceea o să scrieți despre mine și despre cele ce m-a inspirat Dumnezeu să scriu”. Parafrazând cuvintele lui Hristos de la întâlnirea, pe malul Iordanului, cu Ioan Botezătorul, i-am zis: „Lăsați, acum, și pliniți dorința prietenului de suflet de la Paris, Olivier Clément, care, știți cât vă iubeste și prețuiește gândirea teologică a prea cucerniciei voastre”. Și, parcă-l văd pe Părintele că se ridică de pe scaun și alege un dosar din rafturile pline de manuscrise și cărți care înteseau peretii „chiliei” sale. Apoi zice: „Sfinția ta ești călugăr și, dacă vrei să începi cu ceva, iată, scrie ceva despre mistica mea, care știu că a avut mare trecere la părinții călugări, asemenea *Filocaliei*”. Din dosarul ales, din cele multe ale bibliotecii sale, a scos câteva foi (probabil schița planului inegalabilei sale opere *Ascetica și Mistica Ortodoxă*) și-mi spune: „«Scrie câteva idei care să-ți fie de ghid». Și ideile nu au fost altele decât planul lucrării, pe baza căruia mi-am redactat teza de doctorat, la Paris”.

Cu aceste fericite îndrumări, Prea Sfinția Sa a elaborat prezenta teză de doctorat, pe care a susținut-o la un an

după trecerea Părintelui Stăniloae la cele veșnice, ca un omagiu de ziua onomasticii lui, Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir (26 octombrie). Astfel, Prea Sfinția Sa este cel dintâi care s-a aplecat cu un astfel de scop asupra operei teologului român, iar lucrarea Prea Sfinției Sale a fost, la acea vreme, prima teză de doctorat în teologie, care aborda unul din capitolele fundamentale ale gândirii Părintelui Profesor D. Stăniloae.

Sesizând, încă de la elaborarea ei, valoarea acestei teze, Părintele Bobrinsky mărturisește că ea reprezintă o muncă imensă de prezentare a viziunii teologice și spirituale a unuia dintre cei mai mari teologi contemporani ai secolului al XX-lea, Părintele Profesor Dr. Dumitru Stăniloae. Cu un mare spirit de fidelitate și de precizie, Prea Sfințitul Părinte Episcop a pus în valoare această mare și nobilă figură, iubită atât de mult la Institutul „Saint Serge”, care i-a acordat și titlul de Doctor Honoris Causa în teologie. Marele merit al lucrării Prea Sfinției Sale este de a ne face să cunoaștem o sinteză teologică extrem de bogată și, din numeroase puncte de vedere, originală. Analiza meticuloasă făcută de Prea Sfinția Sa se confundă atât de mult cu scrierile maestrului său, încât nu le putem disocia. Aceasta este, în viziunea Părintelui Boris Bobrinsky, o modalitate de apropiere cu iubire a fiului duhovnicesc de părintele său spiritual.

Lucrarea, apărută acum la Editura TRINITAS a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, are ca *motto* un fragment din celebra *Dogmatică* a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, referitor la iubirea nesfârșită pe care Dumnezeu și-o revarsă asupra lumii și, în mod deosebit, asupra omului – coroana întregii creații.

Lucrarea se bucură de binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Părinte Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, care face și o prezentare generală a autorului

și a operei. Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit arată că teologia Părintelui Dumitru Stăniloae a devenit, în ultimul timp, obiectul a numeroase teze de doctorat în România, Franța, Italia, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Polonia, Grecia și Germania. Teologia sa este o mărturie a credinței ortodoxe într-o perioadă de totalitarism comunist, pe care l-a cunoscut România după cel de-Al Doilea Război Mondial și, din acest motiv, este considerată o *teologie mărturisitoare, misionară*. În centrul acestei teologii se află Taina lui Hristos, Dumnezeu și Om. În același timp, ea este o teologie a *îndumnezeirii omului*, prin harul divin și prin nevointele ascetice personale ale creștinului.

Omului fără Dumnezeu sau omului situat împotriva lui Dumnezeu, din filosofia marxist-leninistă și din umanismul totalitar ateu, arată I.P.S. Daniel, Părintele Stăniloae îi opune umanismul creștin, integral și maximal: omul îndumnezeit prin harul necreat. Umanismului izolării existențiale a omului ateu, Părintele D. Stăniloae îi opune umanismul comunității veșnice cu Dumnezeu și cu semenii. Rațiunii umane autosuficiente și revoltate, el îi opune rațiunea umană plină de iubire față de Dumnezeu și reînnoită prin El. Împotriva secularizării forțate, Părintele Stăniloae a mărturisit sfîntenia eliberatoare (p. 5). Materialismului marxist, Părintele Profesor i-a opus „materialismul mistic”, în sensul sfințirii și transfigurării întregii creații (*ibidem*).

Degradării mediului și crizei ecologice, datorate secularizării și vidului existențial cauzat de criza spirituală, teologul român i-a răspuns prin învăță-tura despre îndumnezeirea omului și a lumii, ca împlinire a ființei umane (p. 6). Acestea sunt, în fapt, și ideile centrale ale lucrării Prea Sfințitului Părinte Episcop Ioachim, care se constituie într-o contribuție importantă pentru o mai bună cunoaștere

a teologiei Părintelui Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, teologie totodată creatoare și mărturisitoare, fidelă Tradiției și deschisă problematicii lumii și omului contemporan.

În încheierea prefetei sale, I.P.S. Daniel definește prezenta lucrare a fi „un omagiu adus memoriei Părintelui Stăniloae” (p. 6).

În continuare, Prea Sfințitul Ioachim Băcăuanul face un sintetic, dar expresiv portret al Părintelui Stăniloae. Cu deosebită putere de convingere, Prea Sfinția Sa spune că atât cei care au avut fericirea de a-l cunoaște personal pe Părintele Profesor, cât și cei ce au făcut cunoștință cu el prin intermediul operei sale, au datoriat sfîntă de a mărturisi „cu timp și fără timp” cine a fost Părintele Stăniloae.

Viața sa, binecuvântată de Dumnezeu cu numeroase daruri, a fost pusă în slujba tuturor, dar cu toate acestea, opera sa teologică necesită, pentru înțelegerea și interpretarea ei, o adâncă formație duhovnicească. În cadrul acesteia, fiecare persoană este considerată unică și importantă și, din acest motiv, vrednică de toată admirația și dragostea.

În cei nouăzeci de ani de viață, Părintele Stăniloae s-a uitat pe sine însuși, pentru a se dăruia altora, Bisericii și neamului său. Pentru aceasta, el este un adevărat „părinte duhovnicesc” al tuturor și al Bisericii universale, în aceeași măsură în care Sfântul Vasile cel Mare aparține capadocienilor, Sfântul Grigorie Palama grecilor sau Sfântul Serafim de Sarov poporului rus (p. 8).

Prea Sfinția Sa vorbește despre „Sfântul Dumitru Teologul”, în așteptarea timpului și deciziei Bisericii de a-l așeza în ceata sfinților. Până atunci însă trebuie să mărturisim fiecare, cu recunoștință, calitățile celui ce a fost „un instrument muzical mișcat de către Duhul Sfânt, prin intermediul căruia respiră sfîntenia vietii” (p. 8).

Teza de doctorat continuă cu fixarea celor mai importante repere biografice ale vieții Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, pentru a se desfășura apoi într-o introducere generală privind istoria Bisericii Ortodoxe Române. În consens cu izvoarele istorice, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioachim, căutând să familiarizeze mediul occidental cu Ortodoxia românească, insistă asupra originii apostolice a creștinismului românesc, subliniind realitatea istorică potrivit căreia în Dobrogea de astăzi, Scythia Minor din perioada creștinismului primar, Vestea cea Bună a fost propovăduită de Sfântul Apostol Andrei.

Se menționează, apoi, despre cucerirea Daciei de către armatele împăratului roman Traian, despre colonizarea ei cu soldați romani și oameni *ex toto orbe romano*.

Întregul excurs istoric al autorului are ca scop susținerea adevărului istoric în baza căruia, în cazul poporului român, nu se poate vorbi despre creștinarea lui la o anumită dată, nici despre o convertire în masă, ordonată de cârmuitorii politici sau datorată activității unor misionari oficiali, ca în cazul altor neamuri. Poporul român s-a născut creștin (p. 16).

Sunt evocate, în continuare, numeroase mărturii lingvistice și istorice. Apoi este prezentată contribuția Bisericii de pe teritoriul țării noastre la Sinoadele ecumenice; recunoașterea scaunelor mitropolitane din Țara Românească și Moldova și legăturile lor cu Patriarhia Ecumenică.

Pentru mai multă exactitate și persuasiune, autorul menționează figuri de ierarhi teologi: Maxim Brancovici (1505-1508), Macarie (1512-1521), Eftimie (1594-1602), Antim Ivireanul (1708-1716), în Țara Românească; Teoctist I (1453-1477), Grigorie Roșca (1546-1551), Gheorghe Movilă (1588-1591 și 1595-1605), Atanasie Crimca (1608-

1617 și 1619-1629), Varlaam (1623-1653), Dosoftei (1671-1674), în Moldova; Ghenație I (1579-1585), Ioan de Prislop (1585-1605), Ilie Iorest (1640-1643), Simion Ștefan (1643-1656) și Sava Brancovici (1656-1680), în Transilvania; dar și de eroi ai Ortodoxiei românești și martiri ai neamului: Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara, Nicolae Oprea de la Săliște, preoții Moise Măcinic și Ioan din Galeș etc.

Biserica Ortodoxă Română este prezentată ca o Biserică ce a susținut și alte Biserici surori din Balcani și din Orientul Apropiat, din Sfântul Munte, mai ales după căderea unora dintre ele sub turci.

Se face, apoi, referire la data recunoașterii Patriarhiei Române (25 februarie 1925) și la unii ierarhi care au condus, prin vremuri tulburi, destinele Bisericii strămoșești: Miron Cristea (1925-1939), Nicodim Munteanu (1939-1948), Iustinian Marina (1948-1977). Legat de numele Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, sunt pomenite numele mitropoliților Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955) și Irineu Mihălcescu al Moldovei (1939-1947).

Fixarea tuturor acestor repere istorice și a legăturii lor cu personalitățile care le-au dat conținut și valoare, îl ajută pe autor să arate că „Părintele Stăniloae este rezultatul unei lungi tradiții teologice, iar spațiul românesc mioritic i-a creat posibilitatea de a se înscrie printre teologii care au reușit, la rândul lor, să pună în valoare spațiul geografic și contextul istoric în care au trăit. Personalitatea Părintelui Stăniloae se înscrie, astfel, în mod logic, într-un context ale cărui rădăcini duc la tradiția apostolică și la marii teologi din trecut” (p. 22).

Este mărturisit, în continuare, scopul lucrării: înfățișarea unui aspect particular al operei teologului român – cel al îndumnezeirii omului. Lucrarea, destinată inițial cititorilor și teologilor apuseni, are

astfel semnificație simbolică: prezentarea teologiei unui gânditor creștin ortodox.

Prea Sfinția Sa face, în acest cadru preliminar, frumoase considerații duhovnicești asupra maestrului său și a vastei sale opere. Teologia Părintelui Stăniloae – se arată – este însufletită de mesajul dumnezeiesc și poartă amprenta luminii și a căldurii Duhului Sfânt. Acest farmec intrinsec al operei teologului român caută să ni-l descopere, în continuare și nouă, autorul.

Lucrarea propriu-zisă este structurată în trei părți generale, fiecare dintre ele având numeroase subdiviziuni, ce îi dau concretețe și expresivitate.

Prima parte este consacrată lucrării ascetice și etapelor acesteia. Autorul ne familiarizează, astfel, cu marile idei teologice ale operei Părintelui Stăniloae. Este prezentată, întâi, învățătura „patriarhului teologiei academice române” potrivit căreia lumea este operă a iubirii lui Dumnezeu, destinată îndumnezeirii, prin intermediul subiectului ei – omul. În acest context, Prea Sfinția Sa ne prezintă concepția teologului român privind crearea lumii și sensul înaintării ei în veșnicia lui Dumnezeu (I.1); Dialogul permanent al lui Dumnezeu cu omul, în timp (I.2); Lumea ca dar al lui Dumnezeu: raportul omului față de acest dar (I.3); Posibilitatea umană de a descoperi semnificațiile existenței (I.4); Rațiunile lucrurilor și sensul lor în cadrul comuniunii omului cu Dumnezeu (I.5).

În deplină fidelitate față de operele fundamentale ale Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, autorul arată că lumea a fost creată din nimic de către Dumnezeu. Ea este opera libertății și a iubirii Sale infinite. Scopul creării ei îl constituie îndumnezeirea (p. 32). Ea este, totodată, elementul dialogului neîncetat al Creatorului cu regele ei – omul, dialog purtat în timp și în istorie (p. 34). Autorul face,

și de această dată, largi și precise nuanțări privind conceptele de timp în Vechiul și Noul Testament, în spiritualitatea ortodoxă și la teologul român. Dar al lui Dumnezeu, lumea are o raționalitate interioară, ce conduce spre Creatorul ei atotînțelept. Sunt făcute, cu acest prilej, bogate considerații privind o învățătură importantă a teologiei ortodoxe, precum este cea despre raționalitatea generală a lumii și a realităților particulare ce o compun, pe care Părintele D. Stăniloae a împrumutat-o de la Sfântul Maxim Mărturisitorul, explicitând-o și dezvoltând-o. Prin descoperirea acestor rațiuni, omul urcă spre Rațiunea Supremă – Logosul Divin.

Cel de-al doilea capitol – *Sensul patimilor* – constituie prezentarea unei părți fundamentale a spiritualității ortodoxe: ponirologia, așa cum a dezvoltat-o „patriarhul teologiei românești”. Analizând scrierile teologului român, între care esențiale sunt manualul de *Ascetică și Mistică* și traducerile patristice, în centrul cărora se impune *Filocalia*, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioachim Băcăuanul ne prezintă învățătura duhovnicească răsăriteană privind esența patimilor (II.1); efectele distrugătoare ale lor (II.2); cauzele ultime ale patimilor și efectele lor (II.3); patimile și facultățile sufletesti (II.4); păcatul și facultățile sufletesti (II.5); patimile și facultățile sufletului (II.6); robia față de păcate (II.7).

Prea Sfinția Sa subliniază învățătura Părintelui Stăniloae, aceeași cu a Părinților experimentați, potrivit căreia patimile reprezintă starea de robie în care poate cădea omul, datorită alipirii sale de obiectele finite, incapabile să-i astâmpere setea sa. Ele constituie întoarcerea dinspre Dumnezeu spre plăcerile iluzorii ale trupului și ale lumii. Avându-și rădăcina în energiile sufletului, ele pot fi convertite, printr-o lucrare ascetică susținută, și îndreptate spre Dumnezeu. Asceza răsăriteană nu înseamnă suprimare, ci

sublimare, transfer al energiilor duhovnicești în plan superior.

Lupta împotriva patimilor se realizează prin cultivarea virtuților, esența celei de-a doua etape a vieții spirituale – iluminarea.

Autorul înfățișează învățătura Părintelui Stăniloae privind purificarea de patimi (III.1); asceza, ca lucrare duhovnicească (III.2); credința, condiția primordială a purificării (III.3); temerea de Dumnezeu (III.4); pocăința, factorul purificării și însușirile ei (III.5); raportul dintre pocăința ca Sfântă Taină și pocăința permanentă (III.6); paza gândurilor (III.7); răbdarea necazurilor (III.8); nădejdea, certitudine a desăvârșirii personale (III.9); blândețea (III.10); smerenia, sinteză a tuturor virtuților (III.11); nepătămirea sau starea de pace duhovnicească și aspectele ei (III.12).

Partea a doua a lucrării se intitulază *Căile contemplației*.

În legătură cu acestea, Prea Sfințitul Părinte Episcop identifică specificul gândirii Părintelui Stăniloae în această privință în trei aspecte inedite: dezvoltarea pe care o face capitolului privind cunoașterea lui Dumnezeu prin intermediul creației; raportul dintre cunoașterea pozitivă și cea negativă; și rugăciunea curată, cale spre cunoașterea apofatică.

După ce ne prezintă lumea ca un pom al cunoașterii simbolice a binelui și răului, autorul face largi considerații privind raportul dintre cunoașterea rațională sau catafatică și cunoașterea apofatică sau mistică a lui Dumnezeu, precum și gradele apofatismului, o învățătură dezvoltată magistral de Părintele Profesor Dumitru Stăniloae.

Un capitol important, atât ca extindere, cât și din punctul de vedere al învățăturilor explicitate, este dedicat rugăciunii, pe care Prea Sfinția Sa, fidel scrierilor Părintelui Stăniloae, o consideră etapă sau treaptă spre iluminare.

Avem, astfel, prilejul să aflăm că rugăciunea este „respirația sufletului” (p. 123), hrana și puterea sufletului (*ibidem*), căci prin ea sufletul dialoghează cu Dumnezeu. Ea însoțește, în permanentă, pe om, în urcușul său duhovnicesc.

Citând numeroase și bogate pasaje din scrierile Sfinților Părinți, dragi Părintelui Stăniloae, Prea Sfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul definește rugăciunea a fi „dar dumnezeiesc și act omenesc”. Dobândirea ei este o artă duhovnicească, un meșteșug spiritual și de aceea Prea Sfinția Sa vorbește despre caracterul profund al rugăciunii (VI.2), despre condițiile necesare dobândirii stării de rugăciune curată (IV.3) și despre recomandările monahismului răsăritean privind rugăciunea inimii, insistând în mod deosebit asupra celor mai importante metode de atingere a rugăciunii inimii. Sunt menționate: metoda atribuită Sfântului Simeon Noul Teolog, cea a lui Nichifor Monahul, a Sfântului Grigorie Sinaitul, a Sfântului Grigorie Palama, a Sfinților Calist și Ignatie Xanthopol, dar și cea a Sfântului Nicodim Aghioritul și cea a pelerinului rus. Aceste metode sunt analizate cu ajutorul referințelor unor teologi contemporani: Olivier Clément, Kallistos Ware, Părintele Sofronie ș.a.

Secțiunea a treia a lucrării – *Spre theosis* – debutează cu un capitol de un lirism interior deosebit, intitulat *Întâlnirea cu Hristos în adâncul inimii*.

Aflăm, astfel, că rugăciunea curată este superioară teologiei negative (VII.1) și se realizează prin întoarcerea ființei umane de la ispitele și împrăștierea lumii exterioare spre interior, spre adâncul sufletului, adică a minții coborâte în inimă (VII.2). Atunci, ea are sentimentul micimii sale în fața măreției lui Dumnezeu (VII.3), experiind o stare de „mișcare stabilă” și de „stabilitate mobilă” (VII.4). Prea Sfinția Sa stăruie în acest punct al discursului său teologic asupra modului

în care Părintele Stăniloae înțelege această „oprire” a minții în fața Negrăitului.

Unirea cu Dumnezeu sau îndumnezeirea este operă sau lucrare a iubirii desăvârșite dintre om și Dumnezeu (cap. VIII). Ni se expune, în acest context, modul în care Părintele Stăniloae a înțeles și scris despre lumina dumnezeiască, descoperită minții, la capătul rugăciunii curate sau a extazului (VIII.1). Această lumină dumnezeiască este o cunoaștere mai presus de orice cunoaștere (VIII.2), o stare de supremă înduhovnicire (VIII.3), a cărei treaptă supremă o constituie îndumnezeirea (VIII.4).

În legătură cu aceasta, autorul ne prezintă învățătura teologului român privind cele două sensuri ale îndumnezeirii, învățătura sprijinită pe texte esențiale din scrierile Sfântului Grigorie de Nyssa, ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, ale Sfântului Simeon Noul Teolog și ale Sfântului Grigorie Palama.

În încheierea lucrării, sunt prezentate, sub formă de concluzii, ideile centrale ale tezei de doctorat. Considerându-l pe Părintele Profesor D. Stăniloae a fi pentru cei ce l-au cunoscut și iubit un „teolog al speranței”, a cărui valoare nu poate fi exprimată deplin prin cuvinte, Prea Sfinția Sa arată că mai mult decât oricând, lumea are nevoie să afle și să urmeze ceea ce Dumnezeu a descoperit aleșilor Săi, iar unul dintre ei a fost și Părintele Stăniloae, care, deși cunoscut, nu este apreciat pe cât merită. Din acest motiv, tipărirea operei sale și aprofundarea ei în lucrări inedite, precum este și cea la care facem noi referire, constituie o „datorie sfântă” (p. 179).

Teologia Părintelui Stăniloae, se arată de către Prea Sfinția Sa, merită să fie cunoscută pentru că ea răspunde dorurilor spirituale ale omului modern, aflat în căutarea dimensiunii spirituale a vieții sale. În același timp, teologia mistică pe care a dezvoltat-o Părintele Profesor și în care se regăsesc, cu deplină

fidelitate și acuratețe, izvoarele Revelației dumnezeiești: Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, nuanțate și explicitate la înalte culmi ale cunoștinței și experienței, dau vieții omului contemporan perspective nemărginite.

Ea nu este o teologie savantă și abstractă și nu se adresează doar rațiunii, intelectului, ci conduce spre sfințenie și îndumnezeire.

Nu în ultimul rând, întreaga teologie a Părintelui Dumitru Stăniloae este un exemplu „paradigmatic”, un model de cercetare și aprofundare teologică, de studiere, cu evlavie și maximă competență științifică, a izvoarelor vieții și credinței creștine. Elaborările teologice cele mai înalte și subtile sunt sprijinite totdeauna pe argumente solide, din experiența duhovnicească. Aceasta face din scrierile Părintelui Profesor nu opere scolastice și de speculație abstractă, ci viață. Înălțată migălos și inspirată de surse patristice, teologia sa nu este o simplă doctrină, ci este cale spre Viață și spre Adevăr (p. 180).

Prin aceasta, ea este o teologie deschisă și profetică (*ibidem*).

În finalul lucrării, sunt inserate bogate note și un index bibliografic, cuprinzând titlurile volumelor, traducerilor (cărți și articole), al broșurilor și studiilor din reviste și volume, al articolelor teologice și omagiale, al prefetelor, predicilor și cuvântărilor, recenziilor și interviurilor ce au ca autor pe Părintele Profesor Stăniloae, precum și o listă a articolelor, recenziilor și diferitelor aprecieri la adresa sa, cele mai multe dintre acestea consultate la elaborarea prezentei lucrări.

După cum sperăm că s-a putut distinge chiar și din prezentarea sumară a ideilor centrale ale tezei de doctorat în teologie a Prea Sfinției Sale, Prea Sfințitul Părinte Episcop Ioachim Băcăuanul, dedicată operei Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, în speță învățaturii despre îndumnezeirea omului și publicată la acest ceas aniversar, teologia academică

ortodoxă română a dobândit prin ea un instrument științific și, deopotrivă, duhovnicesc de referință, de maximă utilitate pentru înțelegerea învățaturii centrale a spiritualității ortodoxe – care este îndumnezeirea – precum și a contribuției Părintelui Stăniloae la înțelegerea, explicarea și transmiterea ei cu acuratețe.

Prea Sfinția Sa se remarcă a fi, astfel, cu adevărat, un fidel ucenic al Părintelui Profesor, iar sentimentele sale, demonstrate din plin și prin lucrarea sa, sunt cele de pretuire, iubire și urmare. Lucrarea Prea Sfinției Sale surprinde clar și exact specificul învățaturii Părintelui D.

Stăniloae privind marile etape și realități ale vieții duhovnicești, căile și mijloacele dobândirii ei și, în mod deosebit, a stării ei culminante – desăvârșirea, sfințenia, îndumnezeirea, *theosis*.

Prin prezenta lucrare, Prea Sfinția Sa a oferit teologiei ortodoxe române contemporane o operă de mare importanță și valoare, ca și tema pe care o supune atenției și analizei, o lucrare necesară oricărui demers teologic ulterior pertinent asupra temei.

Pr. Conf. Dr. Ioan C. TEȘU

Lumina din inimi, Spiritualitate isihastă în traducerea și tâlcuirea Părintelui Stăniloae, Antologie tematică alcătuită, ca teză de licență, sub îndrumarea I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, de Liviu Petcu și Gabriel Herea, Editura TRINITAS, Iași, 2003, 860 p.

Editura TRINITAS a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei se remarcă din nou printr-o apariție editorială de excepție. Este vorba de o antologie de texte filocalice numită *Lumina din inimi – spiritualitate isihastă în traducerea și tâlcuirea Părintelui Stăniloae* alcătuită ca teză de licență, sub îndrumarea I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei de Liviu Petcu și Gabriel Herea.

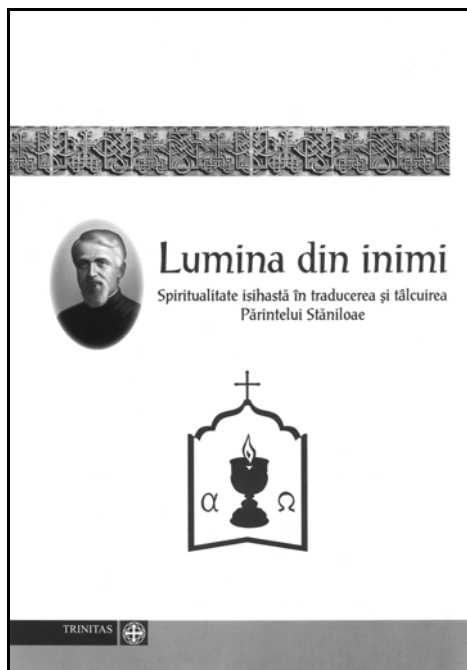
La o primă vedere, lucrarea este monumentală, cuprinzând peste 860 de pagini în format A4. Așadar toate cele 12 volume de texte filocalice, traduse și interpretate teologic de Părintele Dumitru Stăniloae sunt concentrate într-un singur volum masiv. Rațiunea acestei lucrări este deci una practică, aceea de-a ușura accesul cititorului de *Filocalie* la texte. Însă această antologie filocalică este și una tematică, fiind structurată în patru părți: Teologie filocalică, Cosmologie filocalică, Antropologie filocalică și Taina

Bisericii, urmate de o masivă bibliografie.

Atmosfera filocalică și profund isihastă de unire a omului cu Dumnezeu prin rugăciune este ilustrată de un motto sugestiv din scrierile Sf. Isaac Sirul: „Căci inima lor curată este sălașul Tău și se vede într-însa strălucirea descoperirilor Tale”.

Această lucrare de *interiorizare* a lui Dumnezeu în inimă prin rugăciune și deopotrivă de *situare* a rugătorului în lumina lui Dumnezeu este surprinsă atent de autorii filocalici, în toată diversitatea unirii în har dintre creatură și Creator: „iubirea izvorăște din rugăciune” (Sf. Isaac Sirul).

Cuvântul înainte al I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, subliniază lucrarea Părintelui Stăniloae, nu numai de traducător, ci și de teolog al Părinților filocalici, prin notele și comentariile sale, „de o bogăție și adâncime rar întâlnite”.

Înat Prea Sfinția Sa, remarcând admirația de care se bucură monumentală *Filocalie Românească*, afirmă necesitatea aprofundării și experienței personale a *Filocaliei* în viața credincioșilor: „În scopul unei mai bune asimilări duhovnicești a teologiei isihaste din *Filocalie*, am considerat necesară o antologie selectivă tematică majoră, astfel încât *Filocalia* să poată fi înțeleasă nu doar ca o sursă a evlaviei, ci și ca un îndreptar al credinței și ca o dogmatică luminată de rugăciune și aducătoare de lumină cerească în mintea și în inima celor care se hrănesc cu înțeleșurile ei. Nu este simplă întâmplare, ci sfântă binecuvântare faptul că Părintele Stăniloae a scos la iveală și a cultivat adânc legătura dintre dogmele credinței și lumina rugăciunii, deoarece Taina iubirii veșnice a lui Hristos este deodată conținutul dogmei și al rugăciunii”.

De asemenea, este interpretată teologic legătura intimă dintre Dogmatica

Bisericii și rugăciunea filocalică. „Legătura dintre *Dogmatică* și *Filocalie* ne descoperă că rațiunea sfinților este rugătoare, întrucât devine lumină pentru comuniune de iubire și viață veșnică. Pe de altă parte, mintea care se roagă ia forma luminii nemărginite și negrăite, astfel încât, dacă în lumea aceasta lumina necreată a lui Dumnezeu este interioară sufletului și trupului sfinților, în Împărăția lui Dumnezeu materia devine interioară spiritului, adică luminii necreate și nemărginite a Prea Sfintei Treimi. Astfel, *Filocalia* confirmă, prin experiența sfinților, că dogmele credinței ortodoxe sunt dogmele vieții veșnice din Împărăția Prea Sfintei Treimi”.

Partea întâi, numită *Teologie filocalică* (Despre Dumnezeu) ne vorbește despre *Dumnezeu Treime* și despre *Măinile Tatălui – Fiul și Duhul Sfânt*. Urmează apoi partea a doua – *Cosmologie filocalică*. Aceasta cuprinde capitolele: *Crearea lumii, Îngerii buni, Despre demoni și lupta lor cu oamenii, Relația omului cu lumea creată și Cunoașterea lui Dumnezeu din făpturi*. Partea a treia, numită *Antropologie filocalică* este vastă și cuprinde capitolele *Antropologie generală și Antropologia omului căzut*. Ultima parte, a patra, numită *Taina Bisericii* conține capitolele: *Biserica, Sfânta Scriptură, Rugăciunea, Sfintele Taine și sfințirea omului, Monahismul, Părintele duhovnicesc, Virtuțile și urcușul duhovnicesc, Sfințenie și îndumnezeire și Împărăția cerurilor*.

Iată, deci, o antologie complexă care tratează majoritatea temelor teologice cuprinse într-o dogmatică ortodoxă, dar abordată de Părinții filocalici în contextul rugăciunii și în stare de rugăciune. Cuvântul filocalic este o dogmatică vie, rugătoare. Deși scrierile filocalice sunt nesistematice, tocmai aceasta arată diversitatea și unicitatea legăturii omului cu Dumnezeu. Această antologie tematică reușește să surprindă expresia rugă-

ciunii și a teologiei filocalice în lumina ei dogmatică, de afirmare a drepte credințe. De fapt, în Ortodoxie, credința adevărată n-a fost niciodată separată pe temeuri metodologice de dreapta slăvire (dreapta făptuire), *ortodoxia* (dreapta credință) fiind unită cu *ortopraxia*. Adevărata extensie și exprimare personală a dogmei este doxologia, duhul liturgic de slăvire a lui Dumnezeu fiind mereu duhul drepte credințe. În Biserica lui Hristos, teologia este unită cu spiritualitatea, credința cu rugăciunea, dogma cu trăirea, ascultarea cu libertatea, iubirea cu adevărul. De aceea, Liturgia a fost centrul care ritmează viața liturgică și teologică a Bisericii.

În lumina trăirii comunitare a Tainei unirii omului cu Dumnezeu, în Sfânta Liturghie, orice extremă raționalistă ori pietistă a fost evitată. Astfel raționalizarea credinței și transformarea ei într-un cod de legi care se impun din exterior și sunt neinteligibile credincioșilor și deopotrivă pietismul exagerat care cufundă evlavia în superstiție ori în individualism sentimentalist, au rămas străine de duhul dreptmăritor al Bisericii lui Hristos.

Filocalia celebrează tocmai această unire a persoanelor în comuniune de iubire cu Dumnezeu Cel personal, „Trei-me-a cea de o ființă și nedespărțită”.

Folosul acestei lucrări este multiplu: pe de o parte structura tematică a ei ușurează accesul la informație și oferă o perspectivă complexă asupra temei tratate, pe de altă parte, introducerile fiecărui capitol, scrise cu entuziasm creativ

de tinerii teologi Liviu Petcu și Gabriel Herea, sunt binevenite celor care intră pentru prima oară în universul rugăciunii și al trăirii filocalice. În acest sens, comentariile și notele Părintelui D. Stăniloae aprofundează și în chip paradoxal interpretează și personalizează conținutul filocalic de o deosebită valoare teologică.

Aceste calități ale cărții o fac folositoare și necesară pentru orice teolog, dar și pentru omul credincios care dorește să primească din izvorul de har pe care sfinții lui Dumnezeu l-au deschis în sufletele lor prin rugăciune. Masivitatea cărții ar putea părea descurajatoare pentru cititori, dat fiind sindromul lipsei de timp și de angajare a omului de azi. Însă la o privire mai atentă, valoarea lucrării și temeinicia rânduiei ei, dar mai ales continuitatea de har dintre gândirea sfinților autori și cea a Părintelui teologiei românești, Dumitru Stăniloae, ne determină să o recomandăm cu bucurie. De altfel, o astfel de carte antologică este o carte pentru o viață, căci este inepuizabilă lumina care izvorăște din sfințenia autorilor ei și care, în chip mereu nou, bogat și îmbogățitor, se aprofundează teologic în inima și mintea cititorului. În ea, lumina cuvintelor se împletește cu lumina tăcerii lucrătoare, mărturisind vocația umanității de-a se uni în iubire și rugăciune cu Iubitorul de oameni și de-a asuma și transfigura întreaga făptură pentru a o înălța în sânul de iubire veșnică al Preasfintei Treimi.

Drd. Ioan Valentin ISTRATI

In Memoriam Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi, Editura LUMINA, Oradea, 2003, 156 p.

Lucrarea omagială *In Memoriam Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi*, coordonată de Pr. Lect. Drd. Ion Alexandru Mizgan, este

tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Ioan Mihălțan, Episcopul Oradiei, Bihorului și Sălajului.

Cartea este o antologie de texte, studii, recenzii, prezentări bibliografice și evocări, în care este pusă în valoare personalitatea Părintelui Aurel Jivi și lucrarea sa teologică de anvergură în Biserica Ortodoxă Română.

Teolog și istoric al Bisericii, profesor de vocație și preot de înaltă simțire misionară, Părintele Jivi rămâne în conștiința celor care l-au cunoscut ca un reper de moralitate și tact pedagogic. Imaginea lui stăruie în mintea noastră și, privind la lucrarea Părintelui, suntem chemați să mărturisim adâncă smerenie și deplină implicare a sa în viața bisericească și academică.

Suntem întâmpinați de un *Cuvânt înainte* scris de Episcopul Oradei, Dr. Ioan Mihălțan: *Părintele Profesor Aurel Jivi – așa cum l-am cunoscut*. Este o mărturie de suflet despre prietenia dintre autor și Părintele Aurel Jivi, mai ales pe temeiul prezenței acestuia din urmă ca profesor la Facultatea de Teologie din Oradea. Urmează un studiu al coordonatorului cărții în care tratează pe larg biografia marelui profesor, și apoi studiul *Premizele modernității în cercetare. Perspectiva Părintelui Profesor Aurel Jivi asupra istoriei ecumenicității sinodale*, semnat de Dr. Dana Roxana Hrib, în care este analizată poziția acestuia față de provocările ecumenismului contemporan și posibilitățile lui de adaptare și configurare în lumina interdisciplinarității, a dialogului fratern și coresponsabil, a implicării și a interpretării bazate pe Scriptură și pe Tradiția Bisericii. Remarcăm legătura intimă și biunivocă, pe care Părintele Jivi a descoperit-o și a aprofundat-o, dintre ființă și comunicare. Astfel el a afirmat: „*Limitele limbii mele sunt limitele lumii mele*”, demonstrând puterea cuvântului în comunicarea ființei și posibilitatea înțelegerii plenare a comunicării în lumina Logosului veșnic, Iisus Hristos.

Urmează un studiu al lui Daniel Buda, „*Aspecte din concepția Părintelui Pro-*

fesor Dr. Aurel Jivi despre istoriografia bisericească” în care sunt analizate câteva principii ale studiului istoric din perspectiva Părintelui Profesor Aurel Jivi, având ca sursă principală studiul acestuia, *Introducere în istoriografia bisericească*. Momentul Eusebiu de Cezareea din istoria Bisericii este tratat ca fiind o schimbare de paradigmă istoriografică în viața creștină.

Citim apoi studiile *Biserica primară în viziunea Părintelui Profesor Dr. Aurel Jivi*, semnat de Constantin Ittu, *Legăturile Patriarhilor Chiril Lukaris și Dositei al Ierusalimului cu Țările Române în viziunea istoricului Aurel Jivi* (de Cristian Ștefan), un studiu bine documentat, care abordează dimensiunea ecumenică și misionară a vieții bisericești din Țările Române în sec. XVI-XVII.

Urmează studiul *Biserica Anglicană și Statul în perioada de după Reformă* (Dorinel Dani), cu toate aspectele sinuoase și specifice pe care această mișcare a avut-o în Regatul Unit, de la Mișcarea Cambridge până la controversa deistă, precum și implicarea politică și socială a Bisericii Angliei în perioada respectivă.

Ultimul studiu al acestei colecții se intitulează *Simbolul niceo-constantinopolitan, mijloc de combatere a ereziilor*, scris de Nicolae Gilla, care tratează teologia simbolului și fundamentarea acestuia pe Sfânta Scriptură.

Din partea a doua a acestei antologii *Recenzii și prezentări bibliografice*, amintim: *Șaguna văzut de un istoric american și Interferențe teologice și culturale* (Ion Alexandru Mizgan), *Alexandru Schmemmann, Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia* (Emil Cioară), *Keith Hitchins, Ortodoxie și Naționalitate* (Pavel Cherescu). La capitolul *Evocări* ale marelui teolog Aurel Jivi, citim articolele: *Cu moartea pe moarte călcând* (Florin Marian Pușcas), *Vivat memoria Profesorilor. Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi* (Petriță Zamela) și *Părintele Aurel Jivi. Părinte*

și dascăl prin excelență (Ion Alexandru Mizgan).

Dincolo de importanța memorialistică a acestei lucrări, remarcăm câteva aspecte importante din viața și gândirea teologului și istoricului Aurel Jivi. Prezența lui în gândirea și simțirea generațiilor de studenți pe care i-a format este certă și benefică.

Revista *Teologie și Viață* a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a evocat în paginile sale (nr. XII, mai-august 2002) personalitatea și lucrarea misionară și teologică a Părintelui Profesor Aurel Jivi, model de competență academică și slujire preotească, prin articolul „*Sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu – In Memoriam Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi*”, apărut sub semnătura mea. Această evocare este un smerit omagiu către marele profesor și un semn de recunoștință și prețuire pentru cel care mi-a oferit posibilitatea unei burse de studii doctorale la College of the Resurrection – Leeds University din Marea Britanie (2001-2002).

Menirea adevărată a lucrării de față este de a aprofunda studiul de o viață al Părintelui Jivi și de a deschide noi perspective în cercetarea istorico-teologică. În impasul din ce în ce mai evident în care intră însăși paradigma istorică, într-o lume în care diversitatea practic nepuizabilă a informației pune în discuție valoarea de adevăr și metodele științelor umaniste și preface lumea într-un haos mediatic în care doar individualitatea confuză și difuză mai are relevanță, lucrarea Părintelui Jivi este un model de perspectivă istorică hrănită de valurile de har ale Cincizecimii. Pentru că istoria Bisericii nu răspunde la resorturile de gândire în ale modernității (deși le ia în considerare și le analizează), ci este istoria poporului lui Dumnezeu în lume, iar principiul ei fundamental este Hristos, Taina și Lumina veacurilor și Logosul veșnic al lui Dumnezeu. Așadar în istoria Bisericii nu punctul de vedere – tranzițiu și de multe ori tezig – al istoricului este cel mai important (așa cum se

întâmplă în istoriografia seculară), ci punctul de vedere (sau mai bine zis plinătatea de vedere) al lui Dumnezeu, planul veșnic în care jertfa și Învierea lui Hristos se extind duhovnicește (adică în Duhul Sfânt) în umanitate pentru ca omul să asume și să îmbisericească în sine lumea. Istoria Bisericii este istoria unirii lui Dumnezeu cu oamenii, iar timpul Bisericii este impregnat și ritmat de eternitatea plină de iubire a lui Hristos, Dumnezeu-Omul care a purtat asupra Sa durerile lumii pentru a dăruia oamenilor bucuria lui Dumnezeu. Studiul istoric eclesial este așadar nu o polemică cu alteritatea sau cu sinele, nu este încercarea de justificare a propriei valori personale ori academice, nici consecința vreunui „trend” științific ori cultural, ci este aplecarea smerită asupra mărturiilor umanității pentru a descoperi, dincolo de negura veacurilor, pe Hristos, „*Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume*” (Ioan 1, 9). Conștiința istoricului bisericesc și, în general, a teologului ortodox trebuie să fie luminată de prezența continuă a lui Hristos în Biserica Sa (Matei 28, 20) și să răspundă mereu la chemarea tainică a Duhului Sfânt, *Care pretutindeni este și toate le plinește* (cf. rugăciunii „Împărate ceresc”).

Credem că Dumnezeu, Care l-a chemat pe Părintele Profesor Aurel Jivi în soborul biruitoare al Bisericii Sale, va purta spre odihnă veșnică și fericită sufletul slujitorului Său. Simțim în același timp durerea profundă pe care întreaga Biserică românească o resimte la plecarea acestuia dintre noi. Suntem însă încredințați că Părintele Profesor ar fi dorit din toată inima ca lucrarea sa de studiere a izvoarelor de credință și cultură ale istoriei Bisericii să fie continuată de generațiile care îi succed, cu deplină coerență, creativitate și fidelitate teologică, așa cum el însuși a slujit altarul Ortodoxiei întreaga sa viață.

Drd. Ioan Valentin ISTRATI